

Jennifer Zeynab Joukhadar

De kaart van zout en sterren

Vertaald door
Marion Drolsbach

Ambo|Anthos
Amsterdam

Voor het Syrische volk,
zowel in Syrië als in de diaspora,
en voor alle vluchtelingen

De aarde en de vijgenboom

Het eiland Manhattan zit vol gaten, en daar slaapt baba. Toen ik hem welterusten wenste, boog zijn witte bundel ver door. Het gat dat ze voor hem hadden gegraven was heel diep. In mij zat ook een gat en daar ging mijn stem in. Die ging samen met baba de aarde in, diep het witte bot van de aarde in, en nu is hij weg. Mijn woorden zakten als zaadjes omlaag, mijn klinkers en de rode plek voor verhalen verbrijzelden onder mijn tong.

Ik denk dat mama ook haar woorden kwijtraakte, want in plaats van te praten, maakte ze alles in het appartement nat met haar tranen. Die winter trof ik overal zout aan: onder de spiralen van de elektrische kookplaat, tussen mijn veters en de enveloppen van rekeningen, op de schil van granaatappels in de goudgerande fruitschaal. Er werd gebeld vanuit Syrië, en mama wrong zout uit het telefoonsnoer, terwijl ze de kronkelingen erin probeerde te ontwarren.

Voordat baba stierf, werden we haast nooit vanuit Syrië gebeld, alleen gemaild. Maar mama zei dat je in een noodgeval iemands stem moest horen.

Het leek wel alsof de enige stem die mama nog had Arabisch sprak. Zelfs toen de buurvrouwen langskwamen met stoofschootels en witte anjers, slikte mama haar woorden in. Hoe komt het

dat mensen maar één taal voor verdriet hebben?

Die winter hoorde ik de honinggele stem van aboe Saied voor het eerst. Soms zaten Hoeda en ik buiten de keuken te luisteren, Hoeda met haar asbruine krullen als een kluwen wol tegen de deurstijl geperst. Zij kon de kleur van zijn stem niet zien zoals ik, maar we wisten allebei dat het aboe Saied was die belde, want dan klikte mama's stem op zijn plaats, alsof elk woord dat ze in het Engels had gezegd alleen maar een schaduw van zichzelf was. Hoeda had het eerder door dan ik: dat aboe Saied en baba twee knopen in hetzelfde touwtje waren, een draad waarvan mama bang was dat ze het uiteinde kwijt zou raken.

Mama vertelde aboe Saied waarover mijn zussen al weken hadden gefluisterd: de ongeopende elektriciteitsrekeningen, de kaarten die maar niet verkocht werden, de laatste brug die baba had gebouwd voordat hij ziek werd. Aboe Saied zei dat hij mensen kende aan de universiteit in Homs, dat hij mama kon helpen haar kaarten te verkopen. Hij vroeg of er een betere plaats was om drie meisjes op te voeden dan het land waar hun grootouders woonden.

Toen mama ons de vliegtickets naar Syrië liet zien, was de O in mijn naam, Nour, een plekje zout. Mijn oudere zussen, Hoeda en Zahra, bleven doordrammen over de protesten in Daraa, beelden die we op het nieuws hadden gezien. Maar mama zei dat ze niet zo mal moesten doen, dat Daraa net zo ver ten zuiden van Homs lag als Baltimore van Manhattan. En zij kon het weten, want ze verdient de kost met het maken van kaarten. Mama wist zeker dat het wel zou loslopen, dat Syrië weer hoop zou krijgen en weer zou kunnen schitteren dankzij de hervormingen die de regering had beloofd. En hoewel ik niet weg wilde, verheugde ik me erop om aboe Saied te leren kennen, om mama weer te zien lachen.

Ik had aboe Saied alleen gezien op baba's polaroidfoto's uit de jaren zeventig, voordat baba uit Syrië vertrok. In die tijd had aboe Saied een snor en een oranje shirt, en hij lachte naar iemand bui-

ten beeld, altijd met baba vlak achter hem. Baba noemde aboe Saied nooit zijn broer, maar ik wist dat hij dat was omdat hij overal bij was: bij het eten van de iftar op ramadanavonden, bij het kaarten met sitto, grijnzend aan een tafel in het koffiehuis. Baba's familie had hem in huis genomen. Hij was een van hen geworden.

Toen het lente werd, bloeiden de paardenkastanjes met witte bloemen als dikke korrels rotszout onder ons raam. We lieten het appartement in Manhattan en de met tranen bedekte granaatappels achter. De wielen van het vliegtuig werden ingetrokken als vogelpoten, en ik tuurde uit het raam naar de smalle strook van de stad waar ik twaalf jaar lang had gewoond en naar de groene holte die Central Park was. Ik zocht naar baba. Maar nu de stad zo ver beneden me lag, kon ik de gaten niet meer zien.

Mama heeft een keer gezegd dat de stad een kaart was van alle mensen die er ooit hadden geleefd en waren gestorven, en baba zei dat elke kaart eigenlijk een verhaal was. Zo was baba. De mensen betaalden hem om bruggen te bouwen, maar voor zijn verhalen rekende hij niets. Als mama een kaart en een kompasroos schilderde, wees baba op de onzichtbare zeemonsters in de marge.

In de winter voordat baba de aarde in ging, sloeg hij geen enkel verhaaltje voor het slapengaan over. Sommige waren kort, zoals het verhaal over de vijgenboom die in baba's achtertuin groeide toen hij een jongen was in Syrië, en sommige zo ingewikkeld en ongelofelijk dat ik avond na avond moest wachten om meer te horen. Baba liet mijn lievelingsverhaal, over de leerling-kaartenmaker, twee maanden lang duren. Mama stond bij de deur te luisteren en ging een glas water voor hem halen als hij schor werd. Toen hij geen stem meer had, vertelde ik de afloop. Toen was het verhaal van ons samen.

Mama zei vaak dat baba verhalen gebruikte om dingen te begrijpen. Hij moest de knopen van de wereld ontwarren, zei ze.

Nu, negenduizend meter boven hem, probeer ik de knoop te ontwarren die hij in me heeft achtergelaten. Hij zei dat ik ons verhaal op een dag weer aan hem zou vertellen. Maar mijn woorden zijn een onherbergzaam land en ik heb geen kaart.

Ik druk mijn gezicht tegen het vliegtuigraam. Op het eiland onder ons zien de gaten van Manhattan eruit als kant. Ik zoek naar het gat waarin baba ligt te slapen en probeer me te herinneren hoe het verhaal begint. Mijn woorden tuimelen door het glas en vallen naar de aarde.

In augustus is het heet en regenloos in Homs. Het is drie maanden geleden dat we naar Syrië zijn verhuisd, en mama laat haar tranen niet meer op de granaatappels achter. Ze laat ze nergens achter.

Vandaag zoek ik, zoals elke dag, naar het zout waar ik mijn stem heb gelaten: in de aarde. Ik ga naar de vijgenboom die in mama's tuin staat, zwaar behangen met fruit, precies zoals ik me de vijg voorstelde die ooit bij baba in de achtertuin stond. Ik druk mijn neus tegen de wortels van de boom en adem in. Ik lig op mijn buik, met steenwarmte in mijn ribben en mijn handen tot aan de knokkels in roodachtige aarde. Ik wil dat de vijg een verhaal doorgeeft aan baba aan de andere kant van de oceaan. Ik breng mijn gezicht nog dichterbij om te fluisteren en strijk met mijn bovenlip over de wortels. Ik proef paarse lucht en olie.

Een geel vogeltje tikt met zijn snavel op de grond, op zoek naar wormen. Maar de zee is hier lang geleden opgedroogd, voor zover die hier ooit is geweest. Ligt baba nog waar we hem hebben achtergelaten, bruin, stijf en droog als aanmaakhout? Zou ik, als ik terugging, de grote tranen hebben die ik toen had moeten hebben, of is de zee in mij voorgoed opgedroogd?

Ik wrijf de geur van water uit de vijgenschors. Ik zal baba ons verhaal vertellen, en misschien vind ik dan de weg terug naar de plek waar mijn stem naartoe is gegaan en zullen baba en ik niet

zo alleen zijn. Ik vraag of de boom mijn verhaal in zijn wortels wil opnemen en naar beneden wil sturen waar het donker is, waar baba slaapt.

‘Zorg dat hij het krijgt,’ zeg ik. ‘Ons lievelingsverhaal, over Rawiya en Al-Idrisi. Het verhaal dat baba me elke avond vertelde. Over hoe ze de wereld in kaart brachten.’

Maar de aarde en de vijf kennen het verhaal niet zoals ik dat ken, dus vertel ik het opnieuw. Ik begin zoals baba altijd begon en fluister: ‘Iedereen kent het verhaal van Rawiya. Ze weten alleen niet dat ze het kennen.’ En dan komen de woorden terug alsof ze nooit weg zijn geweest, alsof ik al de hele tijd degene was die het verhaal vertelde.

Binnen rammelen Hoeda en mama met houten kommen en porselein. Ik was het speciale feestmaal voor aboe Saied vanavond helemaal vergeten. Misschien kan ik het verhaal niet afmaken voordat mama me naar binnen roept om haar te helpen, met een stem vol rode randen.

Ik druk mijn neus tegen de grond en beloof de vijf dat ik een manier zal bedenken om het af te maken. ‘Waar ik ook ben,’ zeg ik, ‘ik zal mijn verhaal in de grond en het water stoppen. Dan komt het bij baba terecht, en ook bij jou.’

Ik stel me voor dat de trillingen van mijn stem duizenden kilometers afleggen, door de aardkorst scheuren, tussen de tektonische platen door waarover we de afgelopen winter op school hebben geleerd, zich een weg banen door het donker waar alles slaapt, waar de wereld alle kleuren tegelijk is, waar niemand doodgaat.

Ik begin opnieuw.

Iedereen kent het verhaal van Rawiya. Ze weten alleen niet dat ze het kennen.

Er was eens en er was eens niet een dochter van een arme weduwe. Ze heette Rawiya en haar familie was langzaam aan het verhongeren. Rawiya's dorp, Benzú, lag aan zee in Ceuta – een stad in het tegenwoordige Spanje, een kleine regio op een Afrikaans schiereiland dat uitsteekt in de Straat van Gibraltar.

Rawiya droomde ervan de wereld te zien, maar zij en haar moeder hadden nauwelijks genoeg geld om couscous te kopen, zelfs niet met wat Rawiya's broer, Salim, van zijn zeereizen meebracht. Rawiya probeerde tevreden te zijn met haar borduurwerk en haar rustige leventje met haar moeder, maar ze was rusteloos. Ze vond het heerlijk om op haar geliefde paard Bauza over de heuvels en tussen de olijfbomen door te rijden en van avonturen te dromen. Ze wilde eropuit om het geluk te zoeken, om haar moeder te redden van een leven lang gerstepap eten in hun gepleisterde huis onder de stenen helling van de Djebel Moesa, terwijl ze de kust afspeurde naar het schip van haar broer.

Toen Rawiya op haar zestiende uiteindelijk besloot het huis uit te gaan, had ze alleen haar katapult om mee te nemen. Die had haar vader voor haar gemaakt toen ze als kind stenen naar libellen gooide, en ze wilde de katapult niet achterlaten. Ze stopte hem in haar leren tas en zadelde Bauza op bij de vijgenboom naast het huis van haar moeder.

Nu was Rawiya bang om haar moeder te laten weten hoelang ze weg zou blijven, uit angst dat ze haar misschien zou willen tegenhouden. 'Ik ga alleen maar naar de markt in Fez,' zei Rawiya, 'om mijn borduurwerk te verkopen.'

Maar Rawiya's moeder fronste haar voorhoofd en liet haar beloven dat ze voorzichtig zou zijn. De wind blies die dag stevig vanuit de zeestraat en wapperde door haar moeders hoofddoek en de zoom van haar rok.

Rawiya had een rode lap om haar hoofd en nek gewikkeld om haar pas geknipte haar te verbergen. Tegen haar moeder zei ze: 'Ik blijf niet langer dan nodig is.' Ze wilde niet dat haar moeder wist

dat ze dacht aan het verhaal dat ze al heel vaak had gehoord: het verhaal van de legendarische kaartenmaker die eenmaal per jaar naar de markt in Fez ging.

De wind blies Rawiya's hoofddoek open en dicht als een long. De pijnlijke gedachte drong zich aan haar op dat ze niet wist hoe lang ze weg zou blijven.

Rawiya's moeder vatte haar verdriet op als nervositeit, en glimlachte. Ze haalde een *misbaha* met houten kralen uit haar zak en legde hem in Rawiya's handen. 'Dit gebedssnoer heb ik van mijn eigen moeder gekregen toen ik een meisje was,' zei ze. 'Zo God het wil, zal het je troosten terwijl je weg bent.'

Rawiya omhelsde haar moeder innig en zei dat ze van haar hield, terwijl ze haar geur in haar geheugen probeerde in te prenten. Daarna klom ze in het zadel en Bauza klikte met zijn tanden tegen zijn bit.

Rawiya's moeder keek glimlachend naar de zee. Ze was zelf een keer naar Fez geweest, een tocht die ze niet was vergeten. Tegen haar dochter zei ze: 'Elke plaats waar je naartoe gaat wordt een deel van je.'

'Maar geen enkele plaats meer dan thuis.' Dat meende Rawiya meer dan alles wat ze ooit had gezegd. Daarna gaf Rawiya uit Benzú haar paard een duwtje totdat hij zich naar de landweg keerde, langs de hoge pieken en de vruchtbare vlakten van de bergachtige Rif waar de Berbers woonden, naar het Atlasgebergte en de overvolle markten van Fez die vanuit het zuiden lonkten.

De handelsweg slingerde zich door kalkheuvels en groene vlakten vol gerst en amandelbomen. Tien dagen lang trokken Rawiya en Bauza behoedzaam over de kronkelweg die door de schoenen van reizigers was platgetreden. Rawiya dacht aan haar plan om de legendarische kaartenmaker aboe Abdoellah Mohammed al-Idrisi te vinden. Ze wilde bij hem in de leer gaan, door te doen alsof ze een koopmanszoon was, en het geluk zoeken. Ze zou een valse naam opgeven: Rami, wat betekende 'hij die

de pijn gooit'. Een goede, sterke naam, hield ze zichzelf voor.

Rawiya en Bauza doorkruisten de groene heuvels die de boog van het Rifgebergte scheidde van het Atlasgebergte. Ze beklommen hoge hellingen bedekt met cederbossen en kurkeiken, waarin in apen over de takken renden. Ze laveerden door dalen begroeid met gele veldbloemen.

Het Atlasgebergte was het bolwerk van de Almohaden, een Berberdynastie die de hele Maghreb wilde veroveren, de noordelijke landen in Afrika ten westen van Egypte. Hier, in hun gebied, voelde Rawiya zich onbehaaglijk bij elk geluid, zelfs het gesnuif van everzwijnen en de echo's van Bauza's hoeven op de kalkrotten. 's Nachts hoorde ze de verre klanken van instrumenten en gezang, waardoor ze slecht kon slapen. Ze dacht aan de verhalen die ze als kind had gehoord: verhalen over een gevaarlijke vogel die zo groot was dat hij olifanten kon wegvoeren, legenden over doodsvalleien waar het krioelde van reusachtige smaragdgroene slangen.

Ten slotte kwamen Rawiya en Bauza bij een ommuurde stad in een dal. Karavanen van kooplieden uit de Sahara en uit Marrakesh stroomden toe op de met eucalyptusbomen bezaaide grasvlakte. Het groene lint van de rivier de Fez deelde de stad in tweeën. De kinplooiën van de Hoge Atlas wierpen lange schaduwen.

Binnen de stadspoorten draafde Bauza tussen roze en saffraangeel geschilderde huizen, groen bekroonde minaretten en sierlijke vensterbogen door. Rawiya was onder de indruk van lichtgroene daken en van jacarandabomen die bloeiden in de kleur van paarse bliksem. In de medina zaten kooplieden in kleermakerszit achter enorme manden met kruiden en granen. De kleurenpracht trok Rawiya's aandacht: het matte indigoblauw van rijpe vijgen, de roestrode paprika. Hanglantaarns van smeedijzer en gekleurd glas verspreidden lichtvlekjes die in de beschaduwde stegen bleven zweven. Kinderen holden door de straten die geurden naar gelooide leer en specerijen.

Rawiya stuurde Bauza naar het midden van de medina, waar ze de kaartenmaker hoopte te vinden. Het straatstof kleurde Bauza's hoeven. In de hitte van de dag voelde de schaduw van gehouwen steen en mozaïektegels koel, verfrissend. De kreten van handelaars en kruidenverkopers waren oorverdovend. De lucht was zwaar van zweet en olie, de muskusgeur van paarden, kamelen en mannen, de scherpe geur van granaatappels, het honingzoete aroma van dadels.

Rawiya zocht onder de handelaars en reizigers, onderbrak de verkoop van specerijen, parfums en zout om te informeren naar een man die rondreisde beladen met in leer gebonden boekrollen en schetsen op perkamentpapier van de plaatsen waar hij was geweest, een man die de Middellandse Zee had bevaren. Niemand wist waar hij te vinden was.

Rawiya stond op het punt om het op te geven toen ze een stem hoorde: 'Ik ken de persoon die je zoekt.'

Ze draaide zich om en zag een man voorovergebogen zitten voor een kameel die aan een olijfbom was vastgebonden. Hij zat op een kleine binnenplaats die op de medina uitkwam, met een witte tulband strak om zijn hoofd gewikkeld en zijn leren schoenen en mantel bedekt met een laagje stof. Hij wenkte haar dichterbij.

'Kent u de kaartenmaker?' Rawiya stapte de binnenplaats op.

'Wat wil je van hem?' De man had een korte, donkere baard, en de ogen waarmee hij haar onderzoekend aankeek, waren glanzend zwart.

Rawiya woog haar woorden. 'Ik ben een koopmanszoon,' zei ze. 'Ik wil graag mijn diensten aan de kaartenmaker aanbieden. Ik wil het ambacht leren en de kost verdienen.'

De man glimlachte katachtig. 'Ik zal je vertellen waar je hem kunt vinden als je drie raadsels kunt oplossen. Stem je daarmee in?'

Rawiya knikte.

'Het eerste raadsel,' zei de man, 'is dit.' Toen zei hij:

Welke vrouw kan op een eeuwig leven bogen?

Welke vrouw heeft overal ogen

en een duizendvoudig gelaat?

Welke vrouw staat altijd paraat?

‘Even denken.’ Rawiya gaf Bauza een klopje op zijn nek. Door de honger en de warmte voelde ze zich licht in het hoofd, en omdat het raadsel over een vrouw ging, moest ze aan haar moeder denken. Ze vroeg zich af wat haar moeder deed – waarschijnlijk speurde ze de zee af naar Salim. Het was al zo lang geleden dat ze zelf samen met baba het water had afgespeurd of door het olijfbos had gewandeld. Rawiya herinnerde zich dat baba haar een keer, toen ze klein was, had verteld over de zee, een vrouw die van vorm kon veranderen en die nooit doodging...

‘De zee!’ riep Rawiya uit. ‘Ze heeft het eeuwige leven en verandert de hele tijd. De zee heeft duizend gezichten.’

De man lachte. ‘Heel goed.’ Hij ging verder met het tweede raadsel:

Welke kaart neem je altijd mee

waar je ook gaat of staat,

een kaart die je leidt over land en zee

en die je nooit in de steek laat?

Rawiya fronste haar voorhoofd. ‘Wie neemt er nou altijd een kaart mee? Bedoelt u een kaart in je hoofd?’ Ze keek naar haar handen, naar de tere bloedvaten die door haar polsen en handpalmen liepen. Maar opeens... ‘Het bloed vormt een soort kaart, een netwerk van wegen in het lichaam.’

De man keek haar aan. ‘Goed zo,’ zei hij.

Rawiya schuifelde ongeduldig heen en weer. ‘En het derde raadsel?’

De man boog naar voren en zei:

Wat is de belangrijkste plaats op een kaart?

‘Is dat het?’ vroeg Rawiya. ‘Dat is niet eerlijk!’

Maar de man tuitte slechts zijn lippen en wachtte af, dus kreunde ze en dacht ingespannen na.

‘Overall waar je bent,’ zei Rawiya, ‘op dat moment.’

De man liet weer een katachtige glimlach zien. ‘Als je weet waar je bent, waarom heb je dan een kaart nodig?’

Rawiya trok aan de mouw van haar mantel. ‘Thuis dan. De plaats waar je naartoe gaat.’

‘Maar die plaats ken je al, als je daarnaartoe gaat. Is dat je antwoord?’

Rawiya fronste haar wenkbrauwen. Ze had zelfs nog nooit een kaart gezien. ‘Dit raadsel heeft geen oplossing,’ zei ze. ‘Je hebt geen kaart nodig, tenzij je niet weet waar je naartoe gaat, tenzij je ergens nog niet eerder geweest bent...’ Toen ging haar een lichtje op, en ze glimlachte. ‘Dat is het! De belangrijkste plaats op een kaart is waar je nog niet bent geweest.’

De man ging staan. ‘Heb je een naam, jonge raadseloplosser?’

‘Ik heet... Rami.’ Rawiya keek achterom naar de medina. ‘Brengt u me naar de kaartenmaker? Ik heb uw vragen beantwoord.’

De man schoot in de lach. ‘Ik ben aboe Abdoellah Mohammed al-Idrisi, geleerde en kaartenmaker. Het is me een eer om kennis met je te maken.’

Het bloed klopte in Rawiya’s borst. ‘Heer...’ Ze boog opgewonden haar hoofd. ‘Ik sta tot uw dienst.’

‘Dan mag je binnen twee weken met me mee naar Sicilië varen,’ zei Al-Idrisi, ‘naar het paleis van koning Rogier de Tweede van Palermo, waar ons een grote en eervolle taak te wachten staat.’

Ik ben nog maar net begonnen om de vijgenboom het verhaal van Rawiya te vertellen als een ontploffing in de verte de stenen onder mijn buik doet schudden. Mijn ingewanden beven. Een zwaar gedreun klinkt vanuit een andere wijk in de stad, diep en ver weg.

Het is de derde explosie in drie dagen. Sinds we naar Homs zijn verhuisd, heb ik zo'n gedreun nog maar een paar keer gehoord, en altijd ver weg. Op het laatst was het net als onweer: eng als je er te veel aan dacht, maar niet iets wat jouw huis zou treffen. Ik heb het nog nooit zo dichtbij gehoord, niet zo vlak bij onze wijk.

De bevingen worden minder. Ik wacht op nog een enge donderslag, maar die blijft uit. Ik haal mijn vingers uit de aarde, mijn duimen trillen nog steeds.

'Nour.' Dat is mama's stem, warm cederbruin en aan de randen omgekruld tot rood. Ze is nijdig. 'Kom binnen om me te helpen.'

Ik kus de wortels van de vijg en dek ze weer af met aarde. 'Ik zal het verhaal afmaken,' zeg ik tegen de boom. 'Dat beloof ik.'

Ik rol terug op mijn hielen en klop de aarde van mijn knieën. De zon schijnt op mijn rug, mijn schouderbladen zijn stijf van de hitte. Hier is het een ander soort warmte, niet zoals in New York waar je vanwege de vochtigheid voor de ventilator op de grond gaat liggen. Het is een droge warmte, waardoor de lucht je lippen uitdroogt totdat ze barsten.

'Nour!'

Mama's stem is zo rood dat die bijna wit is. Ik hol naar de deur. Ik ontwijk het opgespannen doek dat bij de deurstijl staat te drogen, de ingelijste kaarten waarvoor mama in huis geen plaats heeft. Ik duik het koele donker in, mijn sandalen klepperen op de stenen.

Binnen ademen de muren sumak in en zuchten de scherpe geur van olijven uit. Olie en vet sissen in een pan en spatten in gele en zwarte salvo's in mijn oren uiteen. De kleuren van stemmen en geuren verstrengelen zich vlak voor me, alsof ze op een

scherm worden geprojecteerd: de pieken en krullen van Hoeda's roze-paarse lach, de steenrode ping van een kookwekker, de groene scherpte van bakkersgist.

Bij de voordeur schop ik mijn sandalen uit. In de keuken mompelt mama iets in het Arabisch en ze klakt met haar tong. Ik begrijp er wel iets van, maar niet alles. Het lijkt wel alsof er de hele tijd nieuwe woorden uit mama ontspruiten sinds we zijn verhuisd: uitdrukkingen, dingen die ik nog nooit heb gehoord maar die klinken alsof ze ze al haar hele leven zegt.

'Waar zijn ze? Je zussen?' Mama heeft haar handen in een schaal rauw vlees met kruiden dat ze aan het kneden is, waardoor het een pittige koriandergeur verspreidt. Vandaag heeft ze haar broek verruild voor een rok, een dun marineblauw geval dat ruisend langs haar knieholten strijkt. Ze heeft geen schort om, maar toch zit er geen enkel oliespatje op haar witte zijden blouse. Ik geloof dat ik haar in mijn hele leven nog nooit met een vlekje olie of een veeg meel op haar kleren heb gezien.

'Hoe moet ik dat nou weten?' Ik kijk even naar het aanrecht om te zien wat ze aan het maken is – *sfiha*? Ik hoop dat het *sfiha* is. Ik ben dol op het gekruide lamsgehakt met pijnboompitten, de dunne schijfjes deeg, knapperig van de olie.

'Mama.' Hoeda stapt de provisiekast uit, met haar hoofddoek met het rozenpatroon onder het meel en haar armen vol potjes specerijen en bosjes kruiden uit de tuin. Ze zet ze op het aanrecht neer. 'De komijn is op.'

'Alweer!' Mama steekt haar handen, die roze zijn van het sap van het lamsvlees, in de lucht. 'En die luie Zahra? Gaat ze me nog helpen met de pasteitjes of hoe zit het?'

'Die heeft zich vast op haar kamer opgesloten.' Niemand hoort me. Sinds we naar Homs zijn verhuisd zit Zahra de hele tijd op haar telefoon of in de kamer die ze met Hoeda deelt. Sinds baba is overleden is ze gemeen geworden en nu zitten we met haar opgescheept. De kleine dingen die ons op de been hielden terwijl baba

ziek was, zijn nu verdwenen: snoep kopen bij de kruidenier, muurkaatsen tegen gebouwen. Mama maakt haar kaarten, Zahra speelt spelletjes op haar telefoon en het enige wat ik doe is deze lange, snikhete dagen uitzitten.

Zahra en Hoeda hadden het altijd over Syrië alsof ze er thuis waren. Ze kenden het lang voor Manhattan en zeiden dat het echter voelde dan Lexington Avenue of 85th Street. Maar voor mij is dit de eerste keer buiten Amrieka – zoals ze het hier noemen – en al het Arabisch dat ik dacht te kennen, stelt niet veel voor. Voor mij voelt het hier niet als thuis.

‘Ga je zus zoeken.’ Mama’s stem heeft weer een rood randje, een waarschuwing. ‘Het is een bijzondere avond. We willen toch dat alles klaar is voor aboe Saied, nietwaar?’

Daardoor draai ik bij, en ik ga Zahra zoeken. Ze is niet op haar en Hoeda’s kamer. De roze muren zweten in de hitte. Zahra’s kleren en sieraden liggen verspreid over haar verfrommelde dekbed en het vloerkleed. Ik stap behoedzaam over gekreukte spijkerbroeken en T-shirts en een verdwaalde bh. Ik inspecteer een flesje met Zahra’s parfum op de toilettafel. Het glazen flesje is een dik paars kleinood, net een doorzichtige pruim. Ik spuit een beetje op de rug van mijn hand. Het ruikt naar vergane seringen. Ik nies op Zahra’s bh.

Door de gang en de keuken sluip ik terug naar de woonkamer. Ik wroet met mijn tenen in het rood-beige Perzisch kleed, dat mama zo zorgvuldig heeft gestofzuigd. Een stereo blèrt iets wat voor muziek moet doorgaan: rode gitaartrillers, zwarte klodders snaredrums. Zahra ligt languit op de lage bank op haar smartphone te tikken, met haar benen over de armleuning met bloemetjespatroon. Als mama haar met haar voeten op de kussens zou zien, zou ze razend worden.

‘Zomer 2011,’ zegt Zahra lijsig van de hitte. ‘Ik zou volgend jaar eindexamen doen. Eindexamenjaar 2012. We hadden onze autorit naar Boston al uitgestippeld. Het had het beste jaar ooit moeten

worden.’ Ze draait zich met haar gezicht naar de kussens. ‘In plaats daarvan ben ik hier. Het is vijftenzestig graden. We hebben geen airconditioning en vanavond is dat stomme etentje van mama.’

Ze kan niet zien dat ik met mijn ogen gaten in haar rug boor. Zahra is alleen maar jaloers dat Hoeda eindexamen kon doen voordat we uit New York vertrokken en zij niet. Het kan haar blijkbaar niet schelen hoe ik me voel, dat het net zo rot is om op je twaalfde al je vrienden kwijt te raken als op je achttiende. Ik geef een tik op haar rug. ‘Jouw muziek is stom, en het is geen vijftenzestig graden. Mama wil dat je naar de keuken komt.’

‘Ja, da-hag.’ Zahra houdt haar arm boven haar ogen. Haar zwarte krullen hangen over de zijkant van de bank, haar koppige ogen zijn halfgesloten. Door de gouden armband om haar pols ziet ze er hooghartig en volwassen uit, net een rijke dame.

‘Je zou met de pasteitjes helpen.’ Ik trek aan haar arm. ‘Kom op. Het is veel te warm om je mee te sleuren.’

‘Nou zeg je zelf dat het heet is! Zie je wel dat ik gelijk had, einstein?’ Zahra komt met een ruk overeind van de bank, drementelt op blote voeten naar de stereo en zet hem uit.

‘De komijn is alweer op.’ Hoeda komt binnen, terwijl ze haar handen aan een doekje afveegt. ‘Ga je mee?’

‘Laten we ijs gaan halen.’ Ik sla mijn armen om Hoeda’s middel. Zahra leunt achterover op de armleuning van de bank.

Hoeda wijst met haar duim naar de keuken. ‘Als je geen zin hebt om een boodschap te doen, dan moet je maar gehakt gaan kneden,’ zegt ze tegen Zahra.

Zahra draait haar ogen naar het plafond en volgt ons dan naar buiten.

Mama roept ons als we langslopen. ‘Ik wil dat jullie je vanavond goed gedragen – jullie allemaal.’ Ze werpt een snelle blik op Zahra en duwt dan koriander in het gehakt, waardoor het uit elkaar valt. ‘En hier, in mijn zak.’ Ze gebaart naar Hoeda, terwijl

ze haar oliehanden omhooghoudt. ‘Een beetje extra, voor het geval het weer duurder is geworden.’

Hoeda haalt zuchtend een paar munten uit de zak in mama’s rok. ‘Ik weet zeker dat het niet zoveel kost.’

‘Niet zeuren.’ Mama draait zich weer om naar het gehakt. ‘Alles is de afgelopen maand duurder geworden. Brood, tahin, het hele leven. En luister, wees voorzichtig. Blijf weg van de menigte, bemoei je nergens mee. Naar de winkel en dan meteen naar huis.’

‘Mama.’ Hoeda pulkt aan de opgedroogde meelpasta op het aanrecht. ‘Aan die gekkigheid doen we niet mee.’

‘Goed zo.’ Mama kijkt vluchtig naar Hoeda. ‘Maar vandaag is het vrijdag. Dan is het erger dan gewoonlijk.’

‘We zullen voorzichtig zijn.’ Hoeda leunt met haar elleboog tegen het aanrecht en kijkt op vanonder haar dikke wenkbrauwen, het zweet parelt op haar voorhoofd. Ze schuifelt met haar voeten waardoor de zoom van haar dunne rok begint te ruisen. ‘Echt waar.’

In de afgelopen twee maanden heeft mama ons steeds op het hart gedrukt om menigten te vermijden. Het lijkt wel alsof ze overal opduiken: groepen protesterende jongens, mensen die tegen de protesten protesteren, geruchten van gevechten tussen de twee groepen. De laatste paar weken zijn ze zo luid en kwaad geworden dat je hun gezang en megafoons door de hele buurt kunt horen. Mama zegt al maanden dat je gearresteerd kunt worden – of erger – als je op het verkeerde moment op de verkeerde plaats bent. Maar net als in New York blijf je niet altijd uit de problemen als je je nergens mee bemoeit.

Ik knijp mijn ogen dicht en probeer aan iets anders te denken. Ik snuif alle kruidengeuren in de keuken op, zo diep dat ik de kleuren in mijn borst kan voelen. ‘Goud en geel,’ zeg ik. ‘Olie-deeg. Ik wist dat het sfiha was!’

‘Typisch Nour, in haar wereld van kleur.’ Mama glimlacht naar het gehakt, terwijl de zweetdruppels langs haar haarlijn glinsten.

ren. 'Vormen en kleuren voor geuren, geluiden en letters. Ik wou dat ik het kon zien.'

Hoeda strikt haar veters. 'Ze zeggen dat synesthesie met het geheugen verbonden is. Een fotografisch geheugen, weet je wel? Dat je in gedachten terug kunt gaan om dingen te zien. Dus eigenlijk is je synesthesie een soort superkracht, Nour.'

Zahra giechelt. 'Zeg maar liever een afwijking.'

'Hou je mond.' Mama wast haar handen. 'En schiet in vredesnaam eens op. Het is al bijna vijf uur.' Ze schudt het water van haar vingers voordat ze ze afdroogt. 'Als de stroom vandaag weer uitvalt, moeten we het gehakt en de rijst koud eten.'

Zahra loopt naar de deur. 'Een goed geheugen, hè? Is dat de reden dat Nour baba's verhaal over Al-Idrisi honderd keer moet vertellen?'

'Kop dicht, Zahra.' Zonder op een reactie te wachten, trek ik mijn sandalen weer aan en doe de voordeur open. Ik zwaai het gordijn van vijgentakken uit mijn gezicht. Gevlekte schaduwen schuiven over mama's kaarten. Voorbij ons steegje rollen blauwe knikkers van gesprekken op ons af. Een auto zoeft voorbij op grijs sissende banden. Een briesje ruist wit tussen de kastanjebladeren.

Ik loop in de schaduw van het gebouw naast het onze en schuifel met mijn voeten terwijl ik wacht tot Hoeda en Zahra hun veters hebben gestrikt. Ik wil mijn gezicht weer in de zilte tuinaarde drukken, maar in plaats daarvan stoot ik met mijn teen tegen de hoeken van mama's doeken. 'Waarom laat ze die allemaal buiten staan?'

Hoeda komt naar buiten. Ze werpt een blik op de geschilderde kaarten, die als dominostenen tegen de muur gestapeld staan te drogen. 'Het zijn er te veel om binnen te bewaren,' zegt ze. 'Buiten drogen ze sneller.'

'De kaarten verkopen niet meer zo goed als toen we pas verhuisd waren,' zegt Zahra. Ze veegt het zweet van haar gezicht. 'Heb je dat ook gemerkt?'

‘Niets verkoopt nog,’ zegt Hoeda. Ze pakt mijn hand vast. ‘Yalla. Laten we opschieten.’

‘Wat bedoel je, dat niets nog verkoopt?’ vraag ik. Hoeda’s hi-djab met rozenpatroon houdt de zon tegen. ‘We kopen de hele tijd pistaches en ijs.’

Hoeda moet lachen. Ik heb haar lach altijd al leuk gevonden. Die is niet zoals die van Zahra, een en al neusklanken en gepiep. Hoeda heeft een vrolijke lach, roze-paars en met een knikje aan het eind. Ze zegt: ‘Ijs verkoopt altijd.’

De stoeptegels dampen als brood dat net uit de oven komt en schroeien mijn voetzolen dwars door mijn plastic sandalen heen. Ik spring van de ene voet op de andere, maar zorg dat Zahra het niet ziet.

We slaan de hoofdstraat in. Een paar auto’s en blauwe bussen rijden telkens van rijstrook wisselend om het plein heen. Het is ramadan, en de mensen lijken langzamer te rijden en te lopen. Vanavond na de iftar zullen grijsharige mannen met hun volle buik door de straten van de oude stad slenteren met hun handen verstrengeld achter hun rug, en de terrasjes bij de koffiehuisen zullen vol zitten met mensen die koffie met kardemom drinken en de slang van een waterpijp aan elkaar doorgeven. Maar voorlopig zijn de stoepen vrijwel leeg, zelfs in onze hoofdzakelijk christelijke wijk. Mama zegt altijd dat christenen en moslims al eeuwen naast elkaar hebben geleefd en dat ze nog jarenlang meel en naanaalden van elkaar zullen blijven lenen.

Zahra’s gouden armband beweegt en werpt ovalen van licht op. Ze bekijkt Hoeda’s hoofddoek. ‘Heb je het warm?’

Hoeda kijkt haar van opzij aan. ‘Het maakt me niet uit,’ zegt ze. Dat zegt ze altijd sinds ze vorig jaar haar hoofddoek begon te dragen, toen baba voor het eerst ziek werd. ‘En jij?’

‘Misschien ga ik er ook een dragen als ik ouder ben.’ Ik glijd met mijn vingers langs de katoenen zoom. ‘Deze is mijn favoriet, vanwege de rozen.’

Hoeda schiet in de lach. 'Je bent veel te jong om je daar druk om te maken.'

'Je bent nog niet eens ongesteld geworden,' zegt Zahra.

'Dat je bloedt wil niet zeggen dat je volwassen bent,' zeg ik.

Zahra inspecteert haar nagels. 'Je hebt duidelijk geen idee wat het betekent om volwassen te zijn.'

Bij een bakstenen gebouw gaan we de hoek om. De hitte glinstert op de stoep en in Zahra's zwarte haren. Verderop in de straat loopt een theeverkoper met een zilveren kan op zijn rug, maar hij heeft geen klanten. Hij gaat voorzichtig de trap van een appartementencomplex af, terwijl hij het zweet onder zijn hoed afveegt.

Hoeda zegt: 'Ik draag de hoofddoek om me eraan te herinneren dat ik God toebehoor.'

Ik denk aan onze boekenplank in de stad, de Koran en de Bijbel naast elkaar, mama en baba die ideeën uitwisselen. Mama nam ons soms op zondag mee naar de mis en op speciale vrijdagen ging baba met ons naar *djoema*.

'Maar hoe heb je dat besloten?' vraag ik.

'Dat begrijp je later wel.'

Ik sla mijn armen over elkaar. 'Als ik ouder ben, zeker?'

'Niet per se.' Hoeda pakt weer mijn hand en haalt mijn armen voorzichtig van elkaar. 'Gewoon wanneer de tijd rijp is.'

Fronsend vraag ik me af wat dat betekent. 'Hoe oud is aboe Saied?'

'Hoezo?'

'Is het etentje vanavond niet voor zijn verjaardag?'

Zahra begint te lachen. 'Let je eigenlijk weleens op, sukkel?'

'Ze kan er niets aan doen,' zegt Hoeda. 'Ik heb het haar niet verteld.' Ze houdt haar hand tegen haar dij, haar vingers zijn stijf. Er is iets wat ze niet wil zeggen. 'Vandaag is de dag dat aboe Saied zijn zoon heeft verloren. Mama wilde niet dat hij alleen zou zijn.'

'Had hij een zoon?' Op de een of andere manier was het nooit bij me opgekomen dat aboe Saied een gezin had.

‘En wij leiden hem af met eten.’ Zahra schopt tegen een steentje en lacht spottend. Het is bijna alsof ze kwaad is. ‘Wij maken ons druk om komijn.’

‘Dan is aboe Saied dus net als wij.’ Ik kijk naar mijn plastic sandalen, die nog steeds warm zijn van de stoeptegels. ‘Hij mist het belangrijkste ingrediënt.’

Hoeda gaat langzamer lopen. ‘Zo heb ik het nooit bekeken.’

De zilveren autodaken sudderen in de zon.

‘We zouden het draaispel met hem moeten spelen,’ zeg ik.

‘Het draaispel?’ Zahra grijnst. ‘Je verzint maar wat.’

Hoeda bekijkt de straatnaamborden voordat we een andere straat inslaan, weg van de wirwar van auto’s. In deze straat is het koeler en de ijzeren hekken van de huizen zijn gekruld in de vorm van vogels en groepjes bloemblaadjes. Op de bovenbalkons geven vrouwen in keurige jurken bloembakken water of wuiven zich koelte toe. We komen langs een pad naar de appartementen dat met grijs-witte vulsteentjes is omzoomd, en ik gris een kiezel mee.

Hoeda grijpt mijn hand weer vast en knijpt erin. ‘Het draaispel. Hoe speel je dat?’

Grijnzend spring ik voor haar en dan loop ik zwaaiend met mijn handen achteruit. ‘Je doet je ogen dicht en draait rond. Dan neemt de magie je mee door verschillende niveaus, en terwijl je draait, tel je tot tien, één draai voor elk niveau waar je doorheen komt. En als je je ogen opendoet, zien de dingen er hetzelfde uit, maar door de magie lijkt alles anders.’

‘Niveaus?’ Hoeda houdt haar hoofd schuin naar stemmen in de verte, het zwart-oranje geluid van een auto met een knallende uitlaat.

‘Niveaus van bestaan,’ zeg ik, terwijl ik mijn armen spreid. ‘Er zijn verschillende lagen echtheid. Onder deze laag is er nog een en daaronder nog een. En er gebeuren de hele tijd allerlei dingen waarvan we ons niet eens bewust zijn, dingen die een miljoen jaar

lang niet zullen gebeuren of dingen die allang zijn gebeurd, heel lang geleden.' Ik vergeet naar mijn voeten te kijken en daardoor stoot ik tegen de stoeprand.

'Nour is weer eens gek geworden,' zegt Zahra.

'Dus er zijn andere werkelijkheden,' zegt Hoeda, 'die tegelijkertijd naast de onze bestaan, net als verschillende zijtakken van dezelfde rivier? Dan is er een niveau waarop Magellaan nog steeds rond de wereld vaart.'

'En een niveau waarop Nour normaal is,' zegt Zahra.

'Misschien is er een niveau waarop we allemaal vleugels hebben,' zegt Hoeda.

'En een niveau waarop je baba's stem kunt horen,' zeg ik.

De woorden grijpen me alsof mijn voeten wortel hebben geschoten tot aan de andere kant van de aardbol, en voor het ijzeren hek van een appartementencomplex blijf ik staan. De paniek maakt mijn enkels zwaar, de gedachte dat ik baba's verhalen of zijn stem nooit meer zal horen. Waarom zou een ontbrekend verhaal zo'n groot gat achterlaten, terwijl het alleen maar een reeks woorden is?

De zon drup-drupt langs de bladeren van een kromme populier. De volgende straat wordt geflankeerd door gesloten halalkmarkten en shoarmazaken, waarvan de eigenaars vroeg naar huis zijn gegaan om de vasten te breken. Niemand zegt iets, zelfs Zahra niet. Niemand zegt dat mama en baba vroeger hier in de oude stad hebben gewoond, toen Hoeda en Zahra nog baby's waren. Niemand scheidt op dat ze alle winkels en restaurants kent, dat zelfs Zahra beter Arabisch spreekt dan ik.

Maar ik voel al die dingen, de niet-thuisheid van deze stad, dat in New York niemand zijn dekens zoals hier over het balkon hangt, dat er in Central Park esdoorns groeien in plaats van dadelpalmen, dat er hier geen pizzakramen of pretzelkarretjes op straat zijn. Dat Arabisch gek klinkt in mijn mond. Dat ik niet meer met mijn vriendinnen naar school kan lopen en geen kauw-

gom meer kan kopen bij meneer Harcourt in de krantenkiosk. Dat deze stad nu af en toe in de verte beeft en uit elkaar valt, dat ik daardoor zo hard op mijn lip bijt dat ik bloed proef. Dat thuis nu weg is. Dat het voelt alsof thuis zonder baba voorgoed verdwenen is.

Hoeda's sneakers werpen rode middagschaduwen. De hoge gebouwen steken omhoog in geel en wit steen. Ergens giet iemand een kop water uit het raam en de druppels vloeien wit en zilver in de goot.

Hoeda klemt de plooien van haar rok tussen haar knieën en hurkt op de stoep tegenover me neer. 'Niet huilen,' zegt ze. Ze droogt mijn gezicht met een katoenen roos in de hoek van haar hidjab.

'Ik huil niet, Hoepie.' Ik haal mijn onderarm over mijn gezicht, zonder mijn neus aan te raken. Hoeda neemt me in haar armen en ik buig me als een houten kom tegen haar aan. Ze is warm, haar warmte is rood-goud als appels. Ik druk mijn gezicht in de zachte plooien van stof waar haar hoofddoek op de kraag van haar shirt valt.

Zahra's lach klinkt schor. 'Je bent toch geen drie meer? Niemand noemt haar nog Hoepie.'

Ik kijk kwaad naar Zahra. 'Hou je bek.'

Hoeda zegt: 'Ze mag me noemen hoe ze wil.'

We lopen zwijgend verder door de straat naar de kruidenwinkel, en Zahra ontwijkt mijn blik. Ik had beter moeten weten: niemand heeft veel over baba gezegd sinds de begrafenis. Baba is het spook waar we niet over praten. Soms vraag ik me af of mama, Hoeda en Zahra willen doen alsof zijn ziekte er nooit is geweest, alsof de kanker zijn lever en zijn hart niet heeft weggevreten. Ik denk dat het net zoets is als het draaispel: soms zou je liever op elk ander magisch niveau willen zijn dan het jouwe. Maar ik wil hem niet vergeten. Ik wil niet dat het net is alsof hij er nooit is geweest.

In de kruidenwinkel staan de schappen tjokvol met zakken, blikken en potten, open bakken vol rode en gele poeders met handgeschreven Arabische etiketjes. Een man glimlacht naar ons vanachter de toonbank en hij spreidt zijn handen. Ik ga op mijn tenen staan en schuif mijn vingers naar de manden vol hele kruidnagels en ongeplette kardemompeulen die op houten kraaltjes lijken.

Zahra grijpt Hoeda's arm, waardoor haar armband heen en weer zwaait.

'Ik heb een spelletje bedacht,' zegt Zahra in het Engels zodat ik het kan begrijpen. Ze glimlacht traag en behoedzaam, wat op de een of andere manier gemeen overkomt. 'Zullen we Nour om de komijn laten vragen?'

Hoeda's blik schiet naar Zahra. 'Hou op.'

'Dan kan ze haar Arabisch oefenen,' zegt Zahra. Ze lacht met haar hand voor haar mond.

De man achter de toonbank wacht, terwijl hij aan zijn opkomende stoppelbaard krabt. Ik veeg mijn klamme handen af aan mijn korte broek. Buiten loopt de theeverkoper langs. 'Shai,' roept hij. 'Shai.'

Ik denk: thee. Dat woord ken ik. Ik tuur naar een sliertje in een wandkleed achter in de winkel, een losse draad rode wol die trilt onder de ventilator. Ik probeer me te herinneren hoe je 'ik wil' ook alweer zegt.

De man achter de toonbank vraagt iets wat ik niet begrijp. Zijn stem is een en al groene halen met zwarte stippen van klinkers ertussenin.

'Toe nou,' zegt Hoeda, 'dat is niet...'

'Ana...' Mijn stem doorbreekt de warmte en iedereen wordt stil. Ik heb alleen nog maar het woord 'ik' gezegd. Ik slik, boor mijn nagels in mijn handpalm en gebruik de pijn om mijn zenuwen te bedwingen. 'Ana...' Mijn hersenen prikken en koken, zonnestralen van rood en roze, en hoewel het woord voor komijn me weer

te binnen schiet – *al-kamoen* – ben ik nog steeds vergeten hoe je ‘ik wil’ zegt. Ik moet het tientallen keren hebben gezegd, maar nu iedereen me aanstaart, is mijn hoofd leeg.

De man vraagt: ‘Sjoe?’ Wat?

‘Ana... *al-kamoen*.’

De man lacht.

‘Ben jij komijn?’ Zahra schatert het uit.

‘Ana *oeriedoe al-kamoen*.’ Ik zeg het nog eens, luider. ‘Ik weet wel hoe je het zegt. Ik weet het heus wel!’

‘Ja, weet ik,’ zegt Hoeda.

Zahra probeert af te dingen bij de winkelier. Ik druk mijn wang tegen mijn schouder om te voorkomen dat mijn ogen gaan tranen. De munten rinkelen in Hoeda’s hand als ze ze telt. Op weg naar buiten fluit ze zachtjes. Over mijn warrige krullen heen fluistert ze tegen Zahra: ‘Mama had gelijk over de prijs.’

Onderweg naar huis blijft Zahra maar doorzeuren. ‘Wat ben jij nou voor een Syrische? Je spreekt niet eens Arabisch.’

Vanbinnen hoor ik wat ze eigenlijk bedoelt: dat ik niet eens weet wat het betekent om Syrische te zijn.

‘Hou nou op,’ zegt Hoeda.

‘O ja,’ zegt Zahra, ‘dat was ik vergeten. Je bent niet Syrisch. Je herinnert je ons huis voordat we naar Amerika verhuisden niet eens. Je bent Amerikaanse. Je spreekt alleen maar Engels.’

‘Zahra!’ Hoeda boort haar nagels in Zahra’s arm.

Zahra rukt met een gil haar arm los. ‘Het was maar een grapje. Jezus.’

Het voelt niet als een grapje. Zahra slaat haar armen over elkaar, en haar gouden armband knipoogt aan haar pols. Ik wil hem afrukken en op straat smijten, zodat een auto hem kan pletten.

We lopen terug door de uitgestorven straten van het oude Homs, in de zon die groot en rood is, terwijl de winkeliers hun metalen rolluiken ratelend laten zakken. Ik kijk om me heen naar

de blootliggende wortels van een dadelpalm of een stukje schone, kale aarde.

We komen weer langs de blote enkels van de kromme populier. In gedachten druk ik mijn vingers in de ruwe schors, vouw ik mijn stem in de wortels.